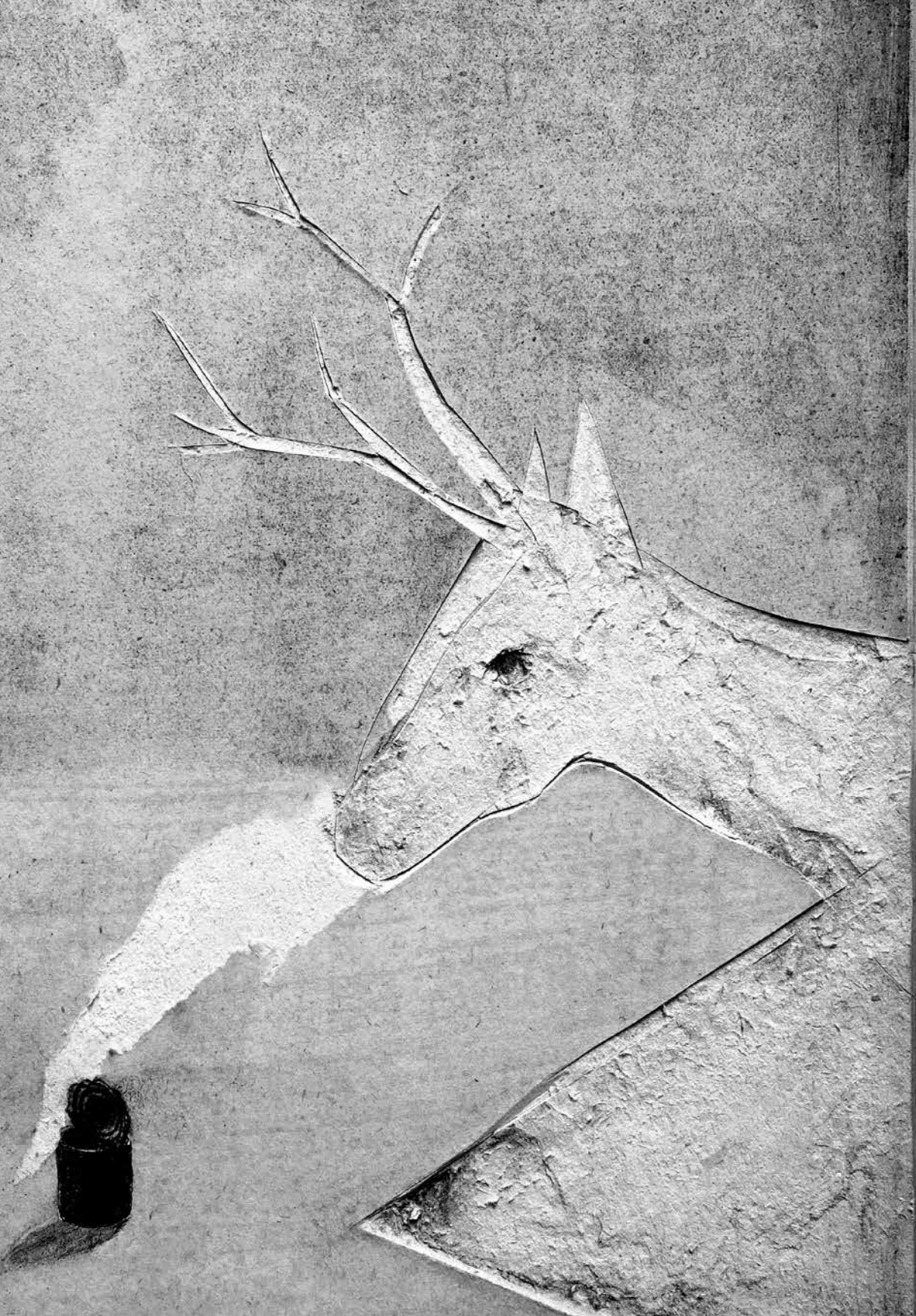

JENEI GYULA

MAGÁNYOS FARKAS VAGYOK

Levélinterjú Jónás Tamással

Jónás Tamás 1973-ban született. Költő, író, programozó. Játszották darabját, novellájából tévéfilm, rajzfilm készült, megzenésítették verseit, dalszövegeket is ír. Tizenvalahány kötete jelent meg, ennél is több díjat, ösztöndíjat kapott.
Egyik bevallott vágya: eldugott tengerparton élni téglaházban.
Azon nagyon kevesek közé tartozik, akik verset és prózát is egyformán magas színvonalon írnak.

– Ha találkoznál azzal a bizonyos fiatalemberrel, aki harminc éve voltál, vajon mit kérdezne tőled, mit vetne a szemedre?

– Az a fiatalember nem vetne semmit a szememre, azt hiszem. Viszont rengeteget kérdezne. Végül meghozná a maga ítéletét, és otthagyna szó nélkül. És ez így rendben van, nem várom el egy tizennyolc éves fiútól, hogy megértsen engem. Úgy érzem, nem tartozom neki semmivel, és ő se nekem. Sose voltam olyan bátor, hogy negyvennyolc évesként lássam magam, nem is tudok elszámolni a negyvenes éveimmel még mostani magamnak sem. Szóval semmiképp nem magyarázkodnék neki, de igyekeznék pár tanáccsal megkönnyíteni az életét. Nem akarok kitérni a válasz elől, a kérdésnek mégiscsak az a magja, hogy mi maradt el, mit rontottam el. Egészen biztosan bánkódna a fiatalkori önmagam azon, ahogyan a családi helyzeteket kezeltem. Értetlenkedne, miért házasodtam meg, miért váltunk el, hogyan lehet az, hogy három gyerekem van két anyától, és én mégis egyedül élek, miért nem tartom a kapcsolatot a testvéreimmel. De büszke lenne, hogy egyetlen zászlót sem lengettem, nincsen jogosítványom, elkerültem az egészségtelen közismertséget, és nincs felhalmozott vagyonom.

– Tersánszky állítólag nem az írásaira volt a legbüszkébb, hanem arra, hogy ért a zenéhez, és jól furulyázik. Te gyakran előhozakodsz a matematikai érdeklődéseddel, tehetségeddel, a programozói tudásoddal. Sajnálod azt a másik utat, amit nem jártál be, mert az írást választottad?

– A másik utat nem azért nem jártam be, mert az írást választottam. (Az írást *sem* választottam.) Azért nem jutott idő a matematikára, mert nagyon korán családfenntartóvá kellett válnom. Három felsőoktatási intézményből is ki kellett lépnem emiatt. Míg a velem egykorúak az egyetemi padsorokban, könyvtárakban, kiskocsmákban, házibulikban töltötték az idejüket, én profitorientált cégeknek javítottam számítógépet, gyártottam ipari mennyiségben, az elvárásoknak megfelelően, ízléstelen weblapokat, ügyviteli rendszereket programoztam, és zárt hálózatú, de már telefonos elérhetőségű adatbázisok keretrendszereit fejlesztettem, tudva, hogy egy-két év, és ki lehet dobni őket az ablakon. Azt nem mondhatom, hogy gyűlöltem ezeket a munkákat, de éreztem, hogy olyan erőket vesznek el tőlem huszonévesen, amelyeket éppen másra kellene fordítanom. Ha volt egy kis

szabad időm, a pihenés kárára írtam. De már el-elvállaltam egy-egy irodalmi szerepet is, elfogadtam külföldi meghívásokat, zsűriztem, jártam tévébe, rádióba, irodalmi portálokat, közösségeket építettem, internetes játékokat készítettem és üzemeltettem. És láttam a mindent átszövő korrupciót, akár üzletről, akár irodalomról volt szó. Érdekbarátságokat, kétségbeesett elfogultsággal működő klikkeket, pálinkázás közben születő böszme eszmék beszivárgását írásokba, szerkesztőknek, kuratóriumoknak szóló kényszeres udvarlásokat. De láttam azt is, hogyan termel a politika fekete- vagy szürkepénzt, és láttam szemfényvesztő csalásokat. Természetesen mindegyik ijesztő és elfogadhatatlan volt számomra. Nem jártam hát szerkesztőségekbe, vagy amikor megkaptam a *Bentlakás* című kötetemért az első, jelentősebb irodalmi elismerésemet, minden vészharang megkondult bennem, Jókai Anna ugyanis azzal a mondattal nyújtotta át a díjat, hogy „sokat várunk magától". Kik és mit? De otthagytam azt a zsíros állást is, amely pedig azzal kecsegtetett, hogy egy-két fél év (!) után olyan lakást vehetünk, amilyet nem szégyellünk, pedig huszonvalahány négyzetméteres albérletben éltünk évek óta akkor már négyen. Családban gondolkodtam. Eltartottam a szüleimet, a gyerekeimet, testvéreimet is segítettem. Maradtam a becsületes, munkás úton. Elképesztő munkabírásom volt, napok alatt végeztem feladatokkal, amelyekkel mások hónapokig bíbelődtek. Pár évvel korábban még annyira éheztünk, hogy a volt feleségemnek elapadt a teje, nem tudta etetni a kisfiunkat, általában szédelegtünk. Akik ránk néztek, inkább hitték, hogy testvérek vagyunk, mint szülők és gyerekük. Sajnálom-e a lehetséges matematikai karriert? Nem. Ha az átlagosnál gyakrabban emlegetem ezt a tudományt, az csak azért van, mert fájdalmasan hiányzik a közműveltségből, pedig olyan ereje, hatása és lehetőségei vannak ennek a nyelvnek, gondolkodásnak, amely nélkül – finoman fogalmazva is – csak nagyon nehezen tudom elképzelni, hogy az ember legalább megismerje a körülötte lévő világot. Az alakítását már hagyjuk is.

– Kiket tartasz mestereidnek, akik segítettek a költői indulásodnál, akiktől tanultál?

– Rengeteget köszönhetek Fűzfa Balázsnak és feleségének, gimnáziumi irodalom-tanárnőmnek, Bori néninek. De tőlük nem annyira a költői szakma csínját-bínját leshettem el. Ők törődtek velem, egyengették az indulásomat. Várady Szabolcs volt az, aki miatt a költészetnek olyan új területeire is elmerészkedtem, ahová egyedül talán nem indultam volna el. Nagyon inspiráló tud lenni az a becsületesség, figyelem, műveltség és visszafogottság, ami Szabolcsot jellemzi. És ha nem lett volna a Holmi, nagyon nehezen találtam volna rá Szabolcsra. Nála mesterebb mesterem nincs, bár lehet, hogy ő erről nem is tud. Faltam, persze, mindent, amit aztán lehetett. Nem is tudnék talán egyetlen elismertebb költőt sem említeni, akitől ne tanultam volna valamit, vagy ne eszméltem volna nyelv(technika) vagy költői habitus tekintetében valami újra, amit attól függetlenül, hogy tetszett-e nekem, vagy sem, érdemesnek tartottam ízlelgetni. Talán csak két jelentős életművet nem sikerült megközelítenem, hiába próbálkoztam velük többször is. De hát tőlük is tanultam valamit: hogyan ne. Idegenségük miatt, nem értékítélet ez.

– Az írók közt vannak-e igazán jó barátaid, vagy olyan szakmai barátaid, akikkel akár az írással kapcsolatos kérdésekről is tudsz beszélgetni, akikkel alkotóként is tudjátok segíteni egymást, vagy inkább magányos farkas vagy?

– Magányos farkas vagyok.

– Húsz éve Lackfi Jánossal létrehoztátok a Dokkot, *az internetes „verskikötőt", amelynek a motorját nyilván te csináltad, s ezen a felületen azóta már több ezer költő több tízezer verse olvasható. Lehet róluk véleményt mondani, tanácsot adni a szerzőknek. Mi volt a célotok, a célod a* Dokk-*kal, s miért szálltál ki belőle? Sok idődet elvitte, belefáradtál?*

– Több ezer költő nincs. Talán lehetne is ez a tömör válaszom. Korábban említettem már, hogy nem tartottam ébren irodalmi barátságokat, kötődéseket, mesterhez sem csatlakoztam. A készségfejlesztő rutinok utolsó talajgyakorlatait éppen ezen az oldalon végezhettem, ahogyan másokat támogattam, illetve támogattunk a szerkesztőkkel együtt. A közösségteremtő ereje is fontos volt számomra, olyan embereket megismerni, akik humán beállítottságúak, vagy legalábbis olyasmi is érdekli őket. De egyébként nem a dokk.hu volt a legnagyobb energiákat igénylő közösségi munkám. Az internetes játékok voltak. Főleg a Demokrácia nevezetű, de még egy-két kisebb is akadt emellett. Ezek az oldalak és közösségek napi rendszerességű törődést igényeltek. Akik rendszeres használóivá váltak ezeknek az oldalaknak, nem meglepő, hogy érintettek és motiváltak voltak. Azzal együtt is, hogy mindegyik oldal, amit működtettem, teljesen ingyenes volt, tehát üzleti szempontból nem számonkérhető minőségű és irányultságú szolgáltatást nyújtottunk, mégis mindenhol felütötte a fejét a zajos számonkérés. A dokk.hu oldalain volt ez a legijesztőbb. Általában meg voltak róla győződve a leghangosabbak, hogy ezt ők sokkal jobban csinálnák. Meguntam. Hübriszekkel nem szállok csatába. Fel is akartam számolni az oldalt, az életem egyéb terhei miatt sem bírtam volna már (betegségek, válás, szerelmek). De inkább az lett, hogy az értékének töredékéért, jelképes összegért, melyre éppen nagy szükségem volt, átadtam másnak. Számomra a Dokk meghalt. Nemeszisz ezt hagyta maga után, bár sokan még most sem ismerik el a kudarcukat. Ha nagy néha az oldalra tévedek, csak a logót ismerem fel, azt még én photoshopoltam. Nyilván elgondolkodtam azon, hogy érdemesebb lett volna-e harcolni, és akkor ma egy olyan patinás oldal működhetne, ami irodalomtörténeti jelentőségű is lehetne. Ugyan egy szóval se kérdeztél rá, amiért hálás is vagyok, de amikor jelentése vagy jelentősége van ennek a ténynek, megemlítem: az ilyen gesztusaimban fedezem fel (örökölt kulturális, nem genetikai) cigányságomat.

– Vannak-e tanítványaid? Biztosan megkeresnek fiatalok, hogy véleményt mondj az írásaikról, tanácsot adj. Te hogyan fogadod ezeket a megkereséseket?

– Sokan megharagudnának, ha megtudnák, hogy én tanítványaimnak gondolom őket. Szóval: nincsenek. Annyi is elegendő, hogy sokakat inspiráltam. De valami furcsát is mondok: sose éreztem azt, hogy tudnék tanítani vagy segíteni – ami a költészetet illeti. Azonban mindig láttam egy-egy alkotóban azt a lángot, amit érdemes táplálni, és fájdalmas lenne, ha kioltódna. (Tíz-húsz évek távlatából mondhatom, hogy eddig még nem tévedtem ebben.) Dicsérettel, figyelemmel, őszinteséggel lehet ilyenkor valakit támogatni. Mutatással. Ha úgy érzem, hogy valaki nagyon tehetséges, és nagyon érdemes írnia, de egy-egy nyersebben megmunkált szöveget kapok tőle, kijavítom, és mutatom neki az eredményt. A többi rá van bízva, vegye észre a különbségeket, tanuljon belőle a maga ritmusa és igénye szerint. Ha másvalakinek csak annyit válaszolok, hogy „köszönöm, hogy megosztottad velem az írásaid", az valóban csak egy köszönet. Arra mindig kitüntetetten figyelek, ha valaki csak egy-két verset küld, nem életművet, és a bemutatkozása is tömör, szinte csak adatokból áll. Az utóbbi időben egyébként nem fogadok ilyen írásokat, és nem vállalok fel több éven át tartó, szinte szülői figyelmet. Az internet olyan szélesre nyitotta a száját, és olyan erővel nyel

el vagy öklend fel magából úgynevezett tartalmakat, hogy bennem újra a visszavonulás, a csaták, öblös háborúk és szeretetéhínségek elkerülése lett a legfőbb törekvés.

– Milyennek látod a kortárs irodalmat? Olvasóként kikre figyelsz?

– Nem tudom megítélni, milyen a kortárs irodalom. Gazdagnak, színesnek tűnik. Nem törekszem arra, hogy naprakész legyek, mert akkor alig maradna időm a szívemhez közel álló alkotókra, alkotásokra. Természetemtől idegen a könyvek gyors fogyasztása (kamaszkoromban azért ment kifejezetten gyorsan, mert kifejezetten gyors voltam). Szeretem nemcsak megérteni, hanem megélni is azt, amit olvasok. Kevés ember véleményére vagyok kíváncsi, de azokét emlékezetemben tartom, ha könyveket, alkotókat ajánlanak. És kitartok a választottjaim mellett. Sok mindent rábízok a természetes szelekcióra, ami egyértelműen veszteségekkel is jár, de ártalmasabbnak tartom a görcsös keresést, mint a kényelmesebb kivárást. Általánosságban két dolgot említhetek: azokra figyelek, akikkel kapcsolatban már meggyőződtem az értékről, és azokra, akiket hosszú időn át is idegennek érzek.

– Manapság egyre többen írnak, fiatalok is, egyre többen írnak jó mondatokat, csinálnak ügyes képeket, megtanulnak szerkeszteni, szert tesznek egyfajta formabiztonságra, akár íróiskolákban, de ezek között a szövegek között is sok a feledhető. Szerinted mitől válik igazán jóvá egy írás?

– Hol ettől, hol attól. Biztos vagyok benne, hogy nem csak egy válasz létezik, és azok is összetettek. De abban is biztos vagyok, hogy a legtöbb jó válaszban helye van az „aranyfedezet" kifejezésnek. Ami hitelessé teszi az aktuális szöveget. A jó mondat, az ügyes kép, tehát minden szakmai hozzáadandó önmagában kevés – csak zengő érc, pengő cimbalom. Próbáltam egy ideig magamban máshogyan megfogalmazni, de ez a telitalálatos: igazat is kell mondani. Olyan sok dolog tereli, téveszti meg a figyelmet, és vetít igaznak tűnő dolgokat. Átmenetileg meg-megtéveszthetnek minket az ilyesfajta *köz*vetítések. A *magán*vetítések már megbízhatóbbak, de ott is érdemes frissen, pihenten rá-ránézni a divatosabb (sikeresebb?) jellemzőkre. Ha az „igaz(i)ról" beszélünk vagy gondolkodunk, a „tetszik" általában édes és kevés. Érdemes bízni abban, hogy megmutatkozik az érték. Valószínű, hogy nem abban a történetben és formában, ahogy várnánk. És bízom abban, hogy az ember képes felismerni – ahogy az intelligens kódokat is – a valódit, és aztán az igazat is. A csinnadrattát érdemes kerülni. Nem hiszem, hogy minden felismerés és megvilágosodás heurékás, sőt, ha van az ilyen minőségű alkotók, alkotások vagy gondolkodók körül valami felhajtás, azt a környezetre gyakorolt hatásuk okozza, nem szándéka szerint a botrány alanya. Az igazakat közölni képes ember csendben ismeri fel a dolgok lényegét, és úgy sejtem, az esetek nagy részében csendben el is tűnik a felismeréseivel.

– Évtizedek óta meghatározó alakja vagy a magyar irodalomnak, jelent meg köteted Bécsben, Prágában, Berlinben, népszerű lettél, olvasóid közt rajongóid vannak. Mit jelent neked a siker?

– A siker szolgáljon engem, ne én őt. Tegye könnyebbé az életemet. De amit szerintem nagyon fontos felismerni: a siker átmeneti dolog. Persze van előzménye a múltban és visszhangja a jövőben, de ha valaki leragad a sikernél és a sikerességnél, jobb esetben is szánalmassá válik, de rosszabb esetben morálisan vagy fizikailag is elpusztíthatja magát vele. Mintha valaki örökké huszonéves akarna lenni. A sikernek van egy közege, amiben megvalósul, karaktert nyer – az is jellemzi a sikert. Egyfajta visszaigazolás, csendes taps nekem a kívánatos. A zajos siker számomra oximoron, gyanakvóvá tesz. Engem egyébként sokkal jobban érdekel a kérdés, hogy az egyén sikere vajon az azt igazoló közönségnek

mi? Az az intuícióm van, hogy egyáltalán nem kellemes dolog. Vagy ha igen, akkor egyszerűen csak ki van szolgálva az a közönség. (Az ízlésektől ments meg, uram, minket!) A jó siker jó közönsége ugyanolyan megtermékenyítő nehézségeken megy át, mint az alkotó: megformálni (nem teremteni!) és befogadni ugyanannak a folyamatnak a két vége. A siker nemcsak az azt elérő jutalma, hanem az azt biztosító közeg bizonyítványa is. Így már talán teljesebb és felelősebb élmények lesznek az olyan szókapcsolatok is, mint „sikeres öngyilkosság". Amit pár mondattal korábban említettem: a folytonos sikerre pályázó sikere vajon a szórakozni (vagy aludni?) vágyó közönségnek milyen jellembeli hiányosságaira építhetett?

– Pár éve elköltöztél Pestről, most Szombathelyen élsz. Miért váltottál, és jót tett-e ez a levegőváltozás a közérzetednek, illetve az alkotókedvednek?

– Az evolúcióban épeszű ember nem kételkedik. Ha van vita, az a kezdetekről szól: a teremtőről vagy annak hiányáról. Az emberi mértékű változás természetes és fokozatos. Az ehhez képest hirtelennek tűnő döntésem, hogy Szombathelyre költözzek, már szükségszerű és hosszasan előkészített volt. Mindazokkal a gondolatokkal és életstílussal, amelyek talán felsejlenek az eddigi válaszaimból, a budapesti élet tarthatatlanná vált számomra. Nem akartam és nem is tudtam már megfelelni a túlhasznált és túlexponált közösségek elvárásainak, amelyek persze sosem harcias elvárások: ha nem figyelsz oda, észrevétlenül formálnak át. Nem kihívások ezek, csak olyan befolyásoló tényezők, amelyek egyenarcúvá tesznek, egyensorsot kínálnak és egyenörömökkel próbálnak csitítani. Nem állítom, hogy ha anyagilag tudtam volna finanszírozni budapesti mindennapjaimat, akkor nem maradok még ott pár hónapot vagy évet, de előbb-utóbb hátat fordítottam volna az ottani, lassan irányíthatatlanná váló ember- és ingerigényemnek. Az egyedüllétbe és egy másfajta minőségű, nem irritált magányba landoltam Szombathelyen. Pár hónap eltelt azzal, hogy feldolgozzam az itteni múltam, fiatalkorom helyszíneit, de szerencsére nagyot változott a város, egykori albérleteinket lebontották, némelyik helyén parkoló van, vagy elkerülő út. A város élhető és emberarcú, és mintha híján lenne az esztelen eltorzulásoknak. Bár amennyire használom a várost, akárhol lehetnék a térképen.

– Két év, és ötvenéves leszel. Hogy érzed magad a bőrödben, a családban, a szűkebb környezetben, a nagyvilágban. Hogy vagy lstennel, hogy vagy magaddal kibékülve?

– Két dologhoz mindig kevés volt a fantáziám, vagy megtévesztő az empátiám, esetleg kevés vagy hiányos a tudásom: ha valaki azt állította, hogy lstennel rendben van (kiegyezett?), vagy nem fél a haláltól. (Azt is nehéz elképzelnem, hogy ennek a kettőnek nincs köze egymáshoz.) A bőr, környezet, család, nagyvilág kérdéseire egyszerű a válaszom: egyik sem stimmel. A család hiányzik, alig emlékszem már az otthonmelegre vagy a rutinok megtartó erejére, a tartós figyelem csiklandozós horzsolásaira. Az öregedés jelei és kísérőjelenségei sem tetszenek mindig – többnyire nem. A környezetemről már tettem említést, mintha nem is lenne. A nagyvilág, tudom, még az a hely, amelyik le-leültetne fáradtan-elégedetten, de hát nem kell magyaráznom, hogy a nagyvilág kapui most miért és talán meddig lesznek még zárva. Pedig nem vagyok nagyravágyó, a tenger közele olyan önző és nyugtalanítóan más tapasztalás, amelyik életet és erőt ad, indokolatlanságok tömkelegét fogadtatja el. Kinemesült bennem ez a céltalanság, amit talán mások, szerencsések, kora gyerekkoruk óta ismernek, és talán életörömnek hívunk. Gyakran eszembe jut, hogy ennyi alkut talán érdemes lett volna kötni a világgal: hagyni összegyűlni annyi pénzt, hogy most

egy nem túl frekventált helyen tengerparti téglaházban élhessek. Néha egyenesen azt gondolom, hogy megérdemelném. Csak úgy, minden teljesítmény nélkül, kizárólag arra alapozva, milyen tereket és fénytelenségeket éltem már meg. Talán lehetne a világban ilyen dinamizmus, ha bír az a több szempontból szemtelen fény hullámtermészetűen is viselkedni, hogy egyszerűen csak odavet a partokra. Mit bánnám én, hogy a teljes sötétség is ott van. De egyelőre marad a putri zsúfoltsága, az udvar hátsó részében való bujdokolás, ne tudjak róla, milyen botrányok zajlanak elöl, az utcafronton miért csörömpöl a sokirányú harag és kétségbeesés, milyen bűnöket, hibákat ejtenek a szeretteim, és azokra milyen rutinos kegyetlenséggel reagál a mindenkori rendőrség. A magammal való békesség azonban megtalál, hiába menekültem. Elnézőbb vagyok a hibáimmal, gyakrabban bírom magamból a haszontalanság (számomra legalábbis) tiszteletre méltóbb eszméjét előkaparni, és aszerint viselkedni. Elengedni a kezeket, amelyekbe eddig inkább kapaszkodtam, és egyre gyakrabban nyújtani az enyémet, hogy abba lehessen kapaszkodni. Tudom, amiket tudok – többnyire nem jókat tudok. De még ezek miatt a polarizált tudások miatt sem vádolom már magam. A vádakat tartogatom, igen-igen: végül is Istennek.

MOLNÁR H. MAGOR

HA KIDERÜL A SZÉGYEN

Beszélgetés Terék Annával

Terék Annának mostanában folyamatosan jelennek meg kötetei. Ha nem a legújabb verseit tartalmazó magyarul, akkor egy korábbi könyve idegen nyelven. Szakmai elismeréseinek száma még így is vetekszik a kiadásokéval. A vajdasági Topolyán született, jelenleg Budapesten iskolapszichológus. Költő és drámaíró pedig mindenütt. Főleg, ahol nehéz témákba ütközik. Halott nőket ugyanolyan hidegvérrel dédelget költészetté, mint saját halott apját. Legutóbbi kötete látszólag a napnak fordít hátat, de valójában a szégyennek. Egy vasárnapi délután mindezen túl otthonról és szenvedésről, pornóról és piercingekről, az enzimekről és a kis hercegről beszélgettünk. Nem véletlen tehát, hogy már az egyeztetés is nehézkesen indult.

– Mikor olvastad, hogy interjút kérek tőled, elvágtad az ujjadat. Ezt az önsebzést én szimbolikusnak gondolom, mert utána arról panaszkodtál, hogy nagyon sok interjú készül veled mostanában, és nem igazán tudsz mit kezdeni a fokozott érdeklődéssel, nem is tartod jogosnak. Egy angol nyelvű online beszélgetés során, melyen több magyar költővel együtt vettél részt, másokhoz képest roppant szerényen mutattad be magad, a díjaidról talán szót sem ejtettél. Ez tudatos elutasítása a sikernek, vagy szó szerint nem érzed jogosnak?

– Könnyű olyankor nem foglalkozni a sikerrel, amikor sikered van. Ha nem kapnék ilyen visszajelzéseket, akkor valószínűleg azon rágnám magamat, hogy valóban jó-e az, amit csinálok. Így viszont általában azt érzem, amikor elérek valamilyen ered-

ményt, vagy kapok valamilyen díjat, hogy bár nagyon örülök neki, de másnap ugyanúgy be kell mennem dolgozni, és esetenként ugyanaz a tehetetlen pszichológus vagyok, vagy ugyanaz a hétköznapi ember, akinek ki kell súrolnia a fürdőszobát. Én szeretem is ezt az egyensúlyt, hogy nem a sikerek határozzák meg az életemet. Természetesen nagyon-nagyon jó érzés az elismerés okozta öröm, de nem fog segíteni a hétköznapi problémák megoldásában, és sajnos azokból van több. Nem arról van szó tehát, hogy ne érezném jogosnak a sikert, csak hát egy verseskötet kapcsán nem szokott ennyi interjú születni. Nekem ez furcsa.

– Az egyik legnagyobb szakmai elismerés, hogyha az ember műveit idegen nyelvekre fordítják. A te verseidet pedig fordítják: angolra, németre, spanyolra, horvátra, törökre. Halott nők *című köteted nemrég jelent meg lengyelül, az orosz fordítás éppen most készül. Milyen a viszonyod a műfordításokhoz? A fentiek közül több nyelven is beszélsz: mennyire érzed magadénak a verseidet például horvátul vagy angolul?*

– Azt vettem észre, hogy van, amelyik sokkal jobban hangzik, mint magyarul. Egy horvát lány készített egyetemi feladatként egy videóetűdöt, amit az én egyik versemre alapozott: felolvasta, és ehhez vágott filmet és zenét. A fordítóval aztán meg is beszéltük, hogy tök jól hangzik ez a vajdasági nőről szóló vers horvátul, és mintha kissé más hangsúlyt is kapna. Nekem különben az a legérdekesebb, amikor nem értem. Amikor törökül vagy spanyolul mondják. Hogy hallok valamit, amit elvileg én írtam, és egy szót sem értek belőle.

– Az a versbéli vajdasági nő tehát eljutott Horvátországba, egy valódi vajdasági lány pedig még jóval korábban Budapestre. A határon túlról érkezők romantikus elgondolásai a keblére ölelő Magyarországról több alkalommal kontrasztban álltak az általad akkor megtapasztaltakkal, legalábbis részben erről tanúskodik Duna utca *című köteted. Végül mégis itt maradtál. Miért?*

– Úgy érzem, hogy beilleszkedtem. Változtam én is, változott Budapest is. Kétezerháromban még sokkal zártabb város volt ez, kevesebb külföldivel, kevesebb elutazó és később visszatérő emberrel; akkor még nem volt ekkora divat például az Erasmus-ösztöndíj sem. A fiatalok is rengeteget változtak, szerintem az öregek is rengeteget változtak, és mint már mondtam, én is sokat változtam. Ezt pont akkor éltem meg, amikor apukám meghalt, és otthon nem tudtam sírni. Eltemettük, és hiába próbáltam, nem sikerült, pedig egy gyászfolyamat közben azért jólesne sírni. Aztán visszajöttem Budapestre, és az utcákon sétálva már valahogy el tudtam engedni magam annyira, hogy sírjak. Akkor jöttem rá, hogy én inkább Budapesten érzem magam otthon, hogy ezek az én utcáim, és hogy ez az a hely, ahol meg tudok nyílni, ahol szabadabb tudok lenni. Ahol nem is érdekel senkit, hogy sírok-e, vagy sem. Ahol nem ismernek, nem tudják, ki vagyok. A vidékiek szokták mondani, hogy „ó, az a sok robot Budapesten, csak mennek ott az aluljáróban". De én néha nagyon szeretek ez a robot lenni, aki arctalan, akire nem figyel senki. Egy kicsi városból jövök, ahol mindenki ismer mindenkit, mindenki tud mindenkiről mindent, és ez egy idő után elég feszélyező tud lenni. Itt meg sírhatok nyugodtan az utcán, ha hiányzik az apukám, és senki nem mondja vissza senkinek.

Úgyhogy nagyon megszerettem Budapestet, és az utóbbi hét évben nem is igazán találkoztam a származásomat illető negatív reakcióval. Bár az is biztosan sokat számít ebben, hogy kellően érzékeny emberekkel vagyok körülvéve. A munkahelyemen például minden gyereknek van valamilyen problémája, ami nagy rugalmasságot igényel a kollégáktól, így egymással is jóval rugalmasabbak vagyunk. Ezenkívül még irodalmárokkal

szoktam találkozni, akik szintén eléggé figyelmesek az ilyen finomhangolásokra, hogy ne az legyen a lényeg, hogy honnan jött az ember, hanem sokkal inkább az, hogy mit csinál, hogyan viselkedik, mennyire emberséges, vagy mennyire nem az.

– A Háttal a napnak *megjelenése után több interjúban, könyvbemutatón is egyértelműen jelezted a referenciális olvasat érvényességét: a te apád halt meg, a te apád volt alkoholista. Miért tartod fontosnak kihangsúlyozni ezt a tényt? Mindig ennyire egyértelmű volt, hogy ezzel a személyes témával a nyilvánosság elé lépsz?*

– Dehogyis volt. Egyáltalán nem terveztem, hogy erről nagy nyilvánosság előtt fogok beszélni. Nem is láttam igazán értelmét, úgy voltam vele, hogy ez a privát életem. Sokáig nem is lett volna bátorságom beszélni róla. Viszont ha belegondolsz, a függőbetegségeket többnyire csoportban gyógyítják. Sőt létezik csoport alkoholisták felnőtt gyerekei számára is, vagyis a környezet gyógyulása is gyakran csoportos folyamat. A függőbetegségeknél különösen nagy hangsúly van a közösség erején, a kimondás erején, ezért szerintem egy verseskötetben sem kell róla feltétlenül távolságtartóan beszélni, valaki más szájába ültetni. Lehet ezt vállalni.

Az alkoholizmust, ahogy az összes függőbetegséget, az emberek általában szégyenteljes dolognak tartják, amit rejtegetni kell, amiről nem szabad beszélni. A családok titkolni próbálják, el akarják hallgatni. Érdekes módon viszont a mai fiatalok körében már eléggé elfogadott a téma, ők már saját magukról is tudnak úgy beszélni mint függőbetegekről. Tehát a különböző generációknál teljesen más a retorika erről. Én azonban még azt tapasztaltam, hogy a környezetemben ez egy olyan kérdés, amit nem tudok megvitatni. Pedig egy csomó mindent könnyebb volna úgy a helyére tenni, hogyha tudnánk róla beszélni. Rám rendkívül felszabadítóan hatott az, hogy végre kimondhattam, hogy megszületett ez a kötet, hogy megszabadultam ettől a titoktól, ettől a tehertől. A titok terhétől.

– Említetted, hogy sokáig nem volt bátorságod megírni édesapád alkoholizmusát, és talán nem tévedek nagyot, ha ezt is annak a számlájára írom, amiről az imént beszéltél, vagyis hogy az alkoholizmus sokak szerint szégyellni való tabutéma. Amikor elkezdted publikálni a kötet verseit, beigazolódott ez a félelem? Érkezett a hozzátartozóidtól olyan visszajelzés, amely nehezményezte a családi ügy kiteregetését?

– Nem igazán. És egy idő után különösebben nem is izgatott, hogy majd az otthoni környezetem vagy a tágabb rokonság mit fog szólni hozzá. Azon viszont aggódtam, hogy anyámat és a nővéremet mindez hogyan fogja érinteni. A nővéremnek aztán szintén megkönnyebbülést jelentett a történtek megfogalmazása, és anyukámnak is jólesett a verseket olvasva kívülről, egy távolabbi pontból rálátni mindarra, amin akkor keresztülmentünk. Ezenkívül az volt fontos számomra, amikor ismeretlenektől kaptam olyan visszajelzéseket, hogy ők is hasonlókon mentek át, és örülnek, hogy megjelent ez a kötet. De a távolabbi ismerőseim közül is akadtak, akik bevallották, hogy nekik is ilyen gyerekkoruk volt. Ezek olyan szép összetalálkozások. Itt érzem ennek a könyvnek az erejét, hogy az emberek elkezdenek végre ezekről a problémákról egymás között beszélni.

– Édesapád kétezertizenháromban hunyt el, a kötet pedig tavaly látott napvilágot. Ez hét év gyászmunkája. A közhiedelem szerint hét év alatt az ember összes sejtje lecserélődik, és most tegyük fel egy pillanatra, hogy ez így is van. Hogyan érzed: az utóbbi hét év alatt lecserélődött benned valami végleg?

– Az biztos, hogy nagyon nagyot változtam apukám halála után. Ez tényleg valami olyasmi, ami belehajít az életbe. Felkészületlenül ért, bár nem tudom, hogy melyik halálra lehet egyáltalán felkészülni. Olyan szomorú, ahogy tudod, hogy valakit nem fogsz már soha visszakapni. Szokták is mondani, amivel egyet is értek, hogy a fájdalom nem múlik el, csak megszokjuk a jelenlétét. Lényegében én is csupán megszoktam ezt a fájást. Része lett az életemnek. Nehéz úgy, hogy egy csomó mindent nem lehet neki elmondani. Már csak ritkán álmodok vele, és ez is nagyon rossz érzés. Néha pedig egyenesen olyan, mint hogyha meg se történt volna a gyerekkorom. Néha egészen távolinak érzem, olyan tűnékennyé vált. Ráadásul most nem is tudok visszamenni, nem tudom bejárni a helyszíneit, nem láttam már egy éve a házunkat sem a járvány miatt. De valószínűleg egyébként is vannak dolgok, amelyek a halállal végérvényesen emlékké válnak. És azt is nagyon nehéz elviselni, hogy az már csak egy emlék marad. Hogy többé nem lesz élő, nem lesz dinamikus, nem lesz fejlődésben, nem fog lélegezni, hanem már csak visszaemlékezni lehet rá. Persze, gyönyörű, hogy megvan, csak valahogy ez a végessége az, ami rémisztő.

– Nem szeretnélek abba a méltatlan helyzetbe hozni, hogy a könyvedről írt kritikákról kérdezzelek, de az egyiket mégis megemlíteném, pusztán a szóhasználata miatt. Ez a kritika a műtéti következmények és a haldoklás naturalisztikus ábrázolását tartalmazó verseid kapcsán, nem is igazán a te kötetedre, hanem a kortárs líra egy szegmensére vonatkozóan, de mégis leírja a „szenvedéspornó" szót. Most vonjuk ki a beszélgetésből a kritikus alakját és magát a kritikát is, egyetlen szó kivételével. Szerinted milyen értelemben lehet szenvedéspornónak nevezni azt, ha egy irodalmi szöveg köntörfalazás nélkül tárja elénk a testi hanyatlás folyamatait?

– Elég sokat gondolkodtam azon, hogy mit jelent ez a megfogalmazás. Mi az a szenvedéspornó? Az ember önkielégítésre használja? Vagy ha nem tud szenvedni, akkor használja? Mire alakul ki egy ilyen terminus? Számomra ez igazából egy izgalmas kérdés, szívesen kutatnám. Miért pont „pornó" lesz belőle? Miért nem például „üres szenvedés"? Valami élvezetet akkor valószínűleg csak lel benne az, akinél olvasóként a pornóval kapcsolódik össze ez a szenvedéshalmaz.

Az ember lelkének van egyébként egy védekező mechanizmusa, a hasítás, amikor az adott történéshez járuló, nehezen átélhető érzelmeket egyszerűen lehasítjuk magunkról. Sokan később emiatt okoznak fájdalmat maguknak, ez a falcolás, az önsértés. A rettentő fájdalmas helyeken lévő tetoválások és piercingek is gyakran azért kerülnek pont oda, mert a viselői valamilyen fájdalmat szeretnének érezni. A hasításnak ez egy olyan stádiuma, amikor annyira le vannak választva az érzelmek az eseményről, hogy az ember valamilyen külső hatás segítségével szeretné elérni, hogy meg tudja élni a fájdalmat. Én azt hiszem, hogy sokan azért is írnak szenvtelenül a puszta szenvedésről, mert azt többnyire nagyon nehéz átélni. Viszont azáltal, hogy legalább ilyen módon ki tudják fejezni a látottakat, már egy lépéssel közelebb vannak ahhoz, hogy később meg tudjanak barátkozni ezzel a tapasztalattal. Apámnak volt mindig ez a szavajárása, hogy „barátkozz a gondolattal". Mondjuk, „barátkozz a gondolattal, hogy mindjárt menni kell aludni". Ez egy nagyon jó megfogalmazás, mert vannak dolgok, amikkel tényleg barátkozni kell. Hozzá kell szokni, hogy az következik. Akkor is, amikor az ember rendkívül nagy fájdalommal néz szembe, amikor olyasmit lát, amit egyszerűen érzelmileg már képtelen feldolgozni. A gondolattal való megbarátkozásnak éppen az lehet az első állomása, hogy egyszerűen megírja, amin

keresztülment. Tehát ez igenis tud segíteni. Akár annak, aki olvassa, akár annak, aki magából kiírja. Valószínűleg nem fog mindenkinek tetszeni, hiszen mindannyian mást keresünk egy-egy irodalmi szövegben.

– Ha már a pornó kapcsán említetted a kielégülést, felmerül a téma egy másik alkotáslélektani vonása is: a jól végzett munka öröme. Míg a Halott nők*ben más nők szenvedését, kínzását, megerőszakolását és megölését írtad meg, a* Háttal a napnak *néhány darabja személyes szempontból emel a téten. Érezhetünk-e örömet, büszkeséget vagy megkönnyebbülést egy jól sikerült vers megírása után, ha az történetesen a saját apánk haldoklását részletezi?*

– Nálam ez a bűntudat már korábban jelentkezett, még amikor bejártunk hozzá a kórházba. A gégemetszést követően rögtön lélegeztetőgépre kapcsolták, majd miután valamenynyire kijött a kómából, levették a gépről, de azt a csövet bent tartották a torkában. Épp csak egy kis gézzel takarták le. Rettentően féltem attól a csőtől, mégis muszáj volt állandóan azt néznem, mert annyira bizarrnak tartottam. Apukám sokat köhögött, de most csukott szájjal, ami szintén bizarr látvány volt. És mintha valami furcsa szagú levegő jött volna fel a tüdejéből, ezt is olyan hátborzongató volt érezni. Elég kevés gégemetszettet láttam addig, és ez nagy hatással volt rám, pláne hogy egy olyan emberről beszélünk, akit szeretek is. Amikor aztán hazamentünk, elkezdtem ezeket felírogatni, és utána iszonyú bűntudatom lett, hogy én most terméket csinálok apám haldoklásából. Hogy ez mennyire undorító dolog. Nagyon sokáig rágtam magamat, és nem is akartam hozzányúlni ezekhez a sorokhoz. Végül anyám szólt rám, hogy ne azon keseregjek, hogy mit csinálok, hanem inkább örüljek annak, hogy van egy eszközöm, amivel föl tudom mindezt dolgozni. Úgyhogy aztán elengedtem ezt a fajta bűntudatot.

A *Halott nők*nél volt sokkal keményebb a helyzet, amikor egy megerőszakolást sikerült jól megírni, és ezért rendkívül elégedett is voltam magammal. Aztán jött a disszonancia, hogy úristen, hogyan lehet elégedett ezzel az ember. Emiatt nagyon sokáig kínlódtam, amíg meg nem néztem a *Capote* című filmet, ami arról szól, hogy Truman Capote hogyan írta meg a *Hidegvérrel* történetét. Azzal a könyvvel sokat szenvedtem, annyira félelmetes, mintha csak úgy ömlene ki belőle a feketeség. De rettentően izgatott is, így folyton újrakezdtem az olvasást. Amikor pedig láttam a filmben, hogy Capote mekkora hidegvérrel írta meg a *Hidegvérrel* című könyvet, akkor egy kicsit megnyugodtam, hogy mégsem velem van baj: az íróember egy ilyen állatfajta. Leválasztja az érzelmeit.

– A Háttal a napnak *versei alapján az ég az a hely, ahol a Jóisten és a halottaink laknak, és az a hely is, ahol puskagolyók röpködnek, ahonnan NATO-gépek bombáznak. Az egyik versben a halott apa ebbe az égbe próbál egy gyárkémény tetejéről átjutni, de Anna is ebbe az égbe próbálja őt áttolni a köteten keresztül. Vagyis a háborús környezetbe való visszaolvasztásról is szó lehet, mintha az apa identitását, annak árnyoldalait ez a háború is meghatározná. Hány kislánynak lett részeges az apja a délszláv háború következtében? A háborús körülmények leírásával nem keres egyúttal felmentést is ez a kötet az apa alkoholizmusára?*

– Nem a kötet, én magam keresem ennek az okait már gyerekkorom óta. Sokáig azt hittem, hogy apám azért ivott, mert nem voltam elég jó gyerek. A függőbetegek gyerekei általában azt gondolják, hogy a szülő azért iszik, mert ők rosszul viselkednek, vagy elkeserítik őt. Nehéz azt elfogadni, nemcsak az alkoholistának, de a hozzátartozóknak is, hogy ez egy betegség. Hogy erősebb a szimpla akaratnál, noha akarattal lehet kontrollálni. Hogy

nem múlik el teljesen, és nem is olyasmi, amit bosszúból vagy büntetésből csinál az ember, hanem egyszerűen benne van a génjeinkben.

Különben mifelénk alapjáraton többet isznak az emberek; a balkáni népek sokkal közelebb élik az életüket az alkoholhoz, mint Európában mások. Nagyon sok családban volt alkoholista korábban is. Nyilván erre ráerősített a háború, és abból is alkoholista lett, akiből esetleg nem lett volna az. Az én apukám is ivott már a háború előtt is, de valóban azután durvult el az alkoholizmusa. Valószínűleg ez nem történt volna így, ha nem izgul annyit azon, hogy elviszik-e a harctérre. Igazság szerint, akik visszatértek a harctérről, azokkal nem is az volt a legnagyobb baj, hogy alkoholisták lettek, hanem hogy nem tudtak magukkal mit kezdeni, hogy nem tudták az életüket ott folytatni, ahol kellett volna.

– Ha a balkáni emberek sokkal többet isznak, mint mások, ha sok családban van alkoholista, akkor miért volt meg benned az a kezdeti bátortalanság? Miért hátráltatja az erről való nyilvános beszédet a szégyen? Miért kell azt szégyelleni, ami ennyire mindennapos?

– Ez jó kérdés. Biztosan az is számít, hogy ebben a patriarchális országban az a belevaló ember, aki sokat tud inni, és amíg a szerbek rettentő jól bírják az italt, addig a magyarok sokkal könnyebben leesnek a lábukról. Fogalmam sincs, hogy ez miért van így, talán valami miatt másak bennük az enzimek. Másrészt pedig vannak az ivásnak fokozatai is. Van a kellemesen elsörözgetős, és van, aki bár berúg, de csak alszik egy jót, és nem történik semmi baj. Sok mindentől függ, hogy mikor lesz egy háztartásban ebből veszekedés vagy mindenkire kiható probléma, és mikor van úgy, hogy egy alkoholista a családja mellett egész jól el tud lébecolni. Mindezt tovább árnyalja a kisvárosi környezet is, ahol mindenki tud mindenkiről mindent, ahol mindenki megtárgyal mindenkiről mindet. Azért az nem egy jó érzés, hogyha rólad vagy apádról úgy beszélnek, hogy „na, ott megy az az alkoholista", vagy „ott megy az alkoholista lánya".

– Szerinted mit szólna most édesapád, ha olvashatná a róla írt verseidet?

– Biztosan mérges lenne. „Ugyan már, Anna! Miért kellett?" De hát én se örülnék az ő helyében, hogyha a gyerekem ilyet írna rólam. *A kis herceg*ben fogalmazta meg ezt nagyon szépen Saint-Exupéry, az iszákos bolygójánál, aki azért iszik, mert szégyelli magát, és azért szégyelli magát, mert iszik. Viszont ha ezt nem írom meg, akkor én fulladnék bele ebbe a betegségbe, amiben fel kellett nőnöm. Nyilván az se könnyű út, amit ő megtett, de az se könnyű, amit nekem kellett miatta.
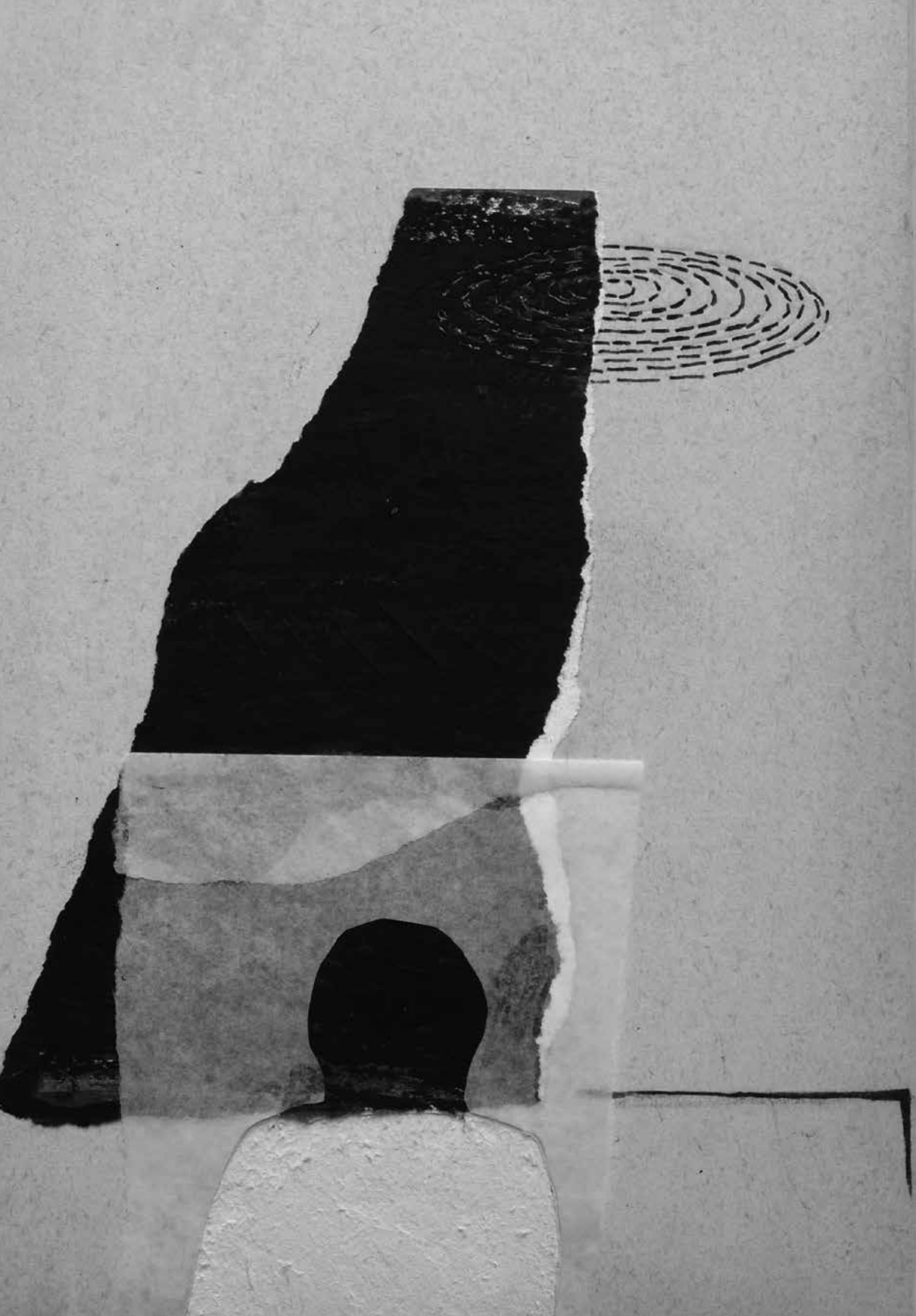
És számomra most már tényleg az a legfontosabb, hogy ne kelljen erről hallgatni. Annyi problémával találkozom a munkám során is, ami kizárólag abból fakad, hogy valamit el kell titkolni. Az a legmérgezőbb. Rengeteg hasonló esetet látok, és nemcsak alkoholizmust, mindenfélét. Ha viszont beszélsz róla, akkor már definiálni is tudod a problémát, vagyis lesz egy neve a gyereknek. Onnantól kezdve már képes leszel viszonyulni hozzá, kezelni azt. Amikor nem érted, hogy mi a baj, és emiatt nem találod a helyedet, az szerintem százszor rosszabb, mint maga a kimondás. Pszichológusként tehát felelősséget érzek az olvasóimért és a hasonló helyzetben szenvedő emberekért, amikor azt vallom, hogy ezekről a dolgokról igenis kell beszélni. És lehet beszélni. És nem halunk bele, hogyha kiderül a szégyen.